

ENGLANTI-SUOMI-KOODINVAIHTO SUOMEEN MUUTTANEIDEN
HENKILÖIDEN PUHUMASSA KIELESSÄ

Suomen kielen
kandidaatintutkielma
Oulun yliopisto
30.01.2023

Taika-Sofia Westman

SISÄLLYS

1. JOHDANTO	2
1.1. Tutkimusaihe ja -kysymykset	2
1.2. Aiempi tutkimus	4
1.3. Tutkimusaineisto- ja menetelmä	5
2. TEOREETTINEN VIITEKEHYS	7
2.1. Koodinvaihtotyypit ja koodinvaihdon funktiot	7
2.2. Koodinvaihdon ja lainasanan erottaminen	8
2.3. Semanttisen spesifisyyden teoria	9
3. ANALYYSI	11
3.1. Koulutussanasto	13
3.2. Työ- ja ammattisanasto	16
3.3. Tervehdykset, toivotukset ja kohteliaisuusfraasit	17
3.4. Muu suomenkieliseen arkeen liittyvä sanasto	19
4. PÄÄTÄNTÖ	22
LÄHTEET JA LYHENTEET	25

1. JOHDANTO

1.1. Tutkimusaihe ja -kysymykset

Tutkimusaiheeni on englanti–suomi-koodinvaihto Suomeen muuttaneiden henkilöiden puhumassa kielessä. Tutkimukseni tavoitteena on selvittää, millaista koodinvaihtoa englannin ja suomen välillä ilmenee tutkimusaineistossani, ja millaisia yhtäläisyyksiä tutkimukseni tuloksilla on aiempien tutkimustulosten kanssa. Lisäksi pyrin selvittämään informanttien metakielellisten kommenttien, lähdekirjallisuuden sekä oman tulkintani avulla mahdollisia syitä sille, miksi informanttien puheessa ilmenee koodinvaihtoa juuri tiettyjen sanojen kohdalla. Päädyin tutkimaan koodinvaihtoa englannista suomeen, koska aiempaa tutkimusta koodinvaihdosta eri kielten välillä on tehty runsaasti, mutta havaintojeni perusteella koodinvaihtoa englannista suomeen on tutkittu rajallisesti.

Tutkimuskysymykseni ovat seuraavat:

- Millaisia koodinvaihtoesimerkkejä tutkimusaineistostani voidaan havaita?
- Mitä yhtäläisyyksiä tutkimustuloksillani on aiempaan koodinvaihdosta tehtyyn tutkimukseen?
- Millaisia syitä aineistoesimerkkien koodinvaihdon taustalla voi olla?

Piipon (2016: 213) mukaan luonnolliseen vuorovaikutukseen liittyy usein monenlainen koodinvaihto sekä jopa omaan kielirepertuaariin kuulumattomien kielten lainailu. **Koodinvaihdolla** (*code-switching*) tarkoitetaan kahden tai useamman kielen tai koodin esiintymistä saman keskustelun aikana. Koodinvaihto voi koskea yksittäisiä sanoja, useampien lauseiden pituisia vaihtoja, murretta tai esimerkiksi vierasta korostusta. Koodinvaihtoon ja kielen rakenteisiin liittyvässä tutkimuksessa on tavallisesti eroteltu **matriisikieli** (*matrix language*) eli keskustelun pääkieli sekä **upotettu kieli** (*embedded language*), josta otetaan vieraskielisiä aineksia matriisikieleen. Pääsääntöisesti matriisikieli määrää lauseen kieliopilliset puitteet. Koodinvaihdon englanninkielisen termin *code-switching* rinnalla on käytetty myös vastaavia ilmiöitä kuvaavia käsitteitä, kuten koodinsekoitus eli *code-mixing* tai *code-blending*, koodinmuutos eli *code-change*, koodien tai kielten vuorottelu eli *code-/language alteration* ja koodin kopiointi eli *code-copying*. (Kovács 2009:

24–26.) Käytän kuitenkin tässä tutkielmassa tarkastelemani kahden kielen esiintymisestä saman keskustelun aikana termiä koodinvaihto.

Englanninkieliselle termille *translanguaging* ei vaikuta olevan vielä vakiintunutta suomenkielistä käännöstä. Lehtonen (2019) on suomentanut termin **limittäiskieleilyksi**, jota olen päättänyt käyttämään myös itse tässä tutkielmassa. Lehtosen (2021: 77) mukaan limittäiskieleily on osittain **kieleilyn** (*linguaging*) teoriasta erillinen teoreettinen suuntautuminen. Limittäiskieleily merkitsee kaksikielisten perheiden ja yhteisöjen diskursiivista normia. Limittäiskieleily eroaa koodinvaihdosta siten, että se ei ainoastaan viittaa siirtymään kahden kielen välillä, vaan kielen puhujien käyttämiin komplekseihin ja toisiinsa liittyviin diskursiivisiin käytäntöihin, joita ei voida suoraan liittää perinteisiin määritelmiin kielestä. (Garcia & Wei 2013: 22–23.) Limittäiskieleilyn mukaan kaksikielisen henkilön osaamia kieliä ei tulisi pitää erillisinä ja itsenäisinä järjestelminä, vaan osana yhteistä kielirepertuaaria, josta kielenkäyttäjä valitsee kielellisiä piirteitä viestinällisiin tarpeisiinsa. Sen sijaan perinteiselle koodinvaihtotutkimukselle on ollut ominaista, että kieliä tarkastellaan erillisinä kieliopillisina järjestelminä. Voidaan myös sanoa, että limittäiskieleily muodostaa kaksikielisten kielellisille resursseille, kielikäytänteille sekä vuorovaikutuksessa merkityksien rakentamiseen käytettäville strategioille yläkäsitteen, jonka alle myös koodinvaihto kuuluu. (Kolu 2017: 97–98.) Palaan myöhemmin limittäiskieleilyn käsitteeseen alaluvussa 3.4.

Tutkimukseni eroaa aiemmista koodinvaihtoon liittyvistä tutkimuksista muun muassa aineiston ja tutkimusmenetelmän osalta. Käsitykseni mukaan suuressa osassa aiempia tutkimuksia on tarkasteltu kerrallaan vain yhden kieliyhteisön puhetta tai kirjoitusta. Sen sijaan tutkimusaineistoni on peräisin kolmesta eri lähteestä, ja kaikkien informanttien äidinkielet eivät ole samoja. Olen myös päättänyt rajaamaan tutkimukseni koskemaan koodinvaihtoon osallistuvien sanojen merkitystä, sillä suuressa osassa aiempia tutkimuksia koodinvaihtoa on tarkasteltu kieliopillisten rakenteiden näkökulmasta. Myös Backus (2001: 125) on kirjoittanut, että koodinvaihtoa koskevassa kirjallisuudessa on aiemmin kiinnitetty enemmän huomiota toisen kielen morfosyntaktisten elementtien integroitumiseen kuin siihen, miksi kielenkäyttäjät valitsevat käyttämään tiettyjä kielellisiä elementtejä toisten sijaan. Hänen mukaansa kielellisten valintojen tarkastelu tarjoaa uutta tietoa leksikaalisesta uudistumisesta ja auttaa selittämään koodinvaihdon kaavoja (Backus 2001: 125).

Seuraavaksi kerron aiemmista koodinvaihtoon liittyvistä tutkimuksista, joiden tutkimustuloksia vertaan tutkimustulosteni kanssa. Sen jälkeen siirryn kertomaan tutkimusaineistosta ja tutkimusmenetelmästä. Luvussa 2 kerron tutkimukseni teoreettisista lähtökohdista ja luvussa 3 tutkimusaineiston analyysistä. Viimeisessä luvussa teen yhteenvedon tutkielmani keskeisestä sisällöstä.

1.2. Aiempi tutkimus

Koodinvaihtoa ilmenee tyypillisesti puhetilanteissa, joten sitä on perinteisesti pidetty puhutun kielen ilmiönä (Kovács 2009: 25). Puhutun kielen koodinvaihtoa on tutkittu aiemmin runsaasti, mutta myös kirjoitetun kielen koodinvaihtoa on tutkittu jonkin verran. Vertaan tutkimustuloksiani pääsääntöisesti semanttisen spesifisyyden teorian kehittäjän Ad Backusin (2001) tutkimustuloksiin Hollannissa asuvan turkkilais-hollantilaisen yhteisön koodinvaihdosta sekä Miriam Ben-Rafaelin (2001) tutkimustuloksiin Israelissa asuvien ranskalaisten maahanmuuttajien koodinvaihdosta. Molemmissa edellä mainituissa tutkimuksissa on tutkittu puhutun kielen koodinvaihtoa.

Backusin informantit kuuluvat yhteisöön, jonka juuret ulottuvat 1960-luvulla alkaneeseen työperäiseen maahanmuuttoon. Haastatellut informantit jaettiin taustan mukaan ensimmäisen sukupolven, keskimmäisen sukupolven sekä toisen sukupolven maahanmuuttajiin. Ensimmäisen sukupolven maahanmuuttajat ovat tulleet Hollantiin yli 12-vuotiaina, keskimmäisen sukupolven 5–12 vuoden iässä ja toisen sukupolven nuorempana kuin viisivuotiaina. Keskustelut nauhoitettiin ja litteroitiin, eikä niitä ohjattu muuten, kuin pyytämällä informantteja puhumaan juuri sillä tavalla, kuin he aina puhuvat. Tutkimustulosten perusteella ensimmäisen sukupolven informantit puhuvat turkin kieltä lisäten vain muutamia hollanninkielisiä sisältösanoja. Sen sijaan keskimmäisen sukupolven informanttien puheessa esiintyy lauseensisäistä koodinvaihtoa turkin ollessa matriisikieli sekä vuorottelua kielten välillä. Toisen sukupolven informanttien puheessa esiintyy toistuvasti lauseensisäistä koodinvaihtoa. (Backus 2001: 133.)

Ben-Rafaelin tutkimuksessa informantit ovat ranskankielisiä maahanmuuttajia, jotka ovat muuttaneet asumaan Israeliin. Israelissa virallinen kieli on heprea, ja ranskankieliset maa-

hanmuuttajat käyttävät virallisen kielen lisäksi ranskaa sosiaalisissa verkostoissaan. Informanttien puheessa ilmenee koodinvaihtoa ranskan ja heprean välillä, ja Ben-Rafael on nimennyt tämän kielen ilmiön *Franbreuksi*. Ranskankieliset maahanmuuttajat ovat nauhoitushetkellä asuneet Israelissa vähintään 30 vuotta, ja he ovat muuttaneet sinne noin 20-vuotiaana. Tutkimusaineiston analyysi kohdistuu yhdeksään äänitettyyn keskusteluun, joista jokaiseen on osallistunut kolmesta neljään informanttia. Keskusteluja ei ole ohjattu, ja informantit ovat saaneet keskustella vapaasti. Tutkimustulosten perusteella keskusteluissa ilmenee yksisanaisia sekä pidempiä koodinvaihto-osuuksia, ja keskustelujen aiheet liittyvät muun muassa naisten asemaan, kirjoihin, turismiin, työhön, politiikkaan, filosofiaan, maahanmuuttoon ja taiteeseen. (Ben-Rafael 2001: 251–255.)

1.3. Tutkimusaineisto ja -menetelmä

Tutkimusaineistoni koostuu kahdesta haastattelusta sekä yhdestä arkikeskustelusta. Haastattelut ovat osa Oulun yliopiston Kikosa-kokoelmaa, ja arkikeskustelu on peräisin Ivana Leinosen keräämästä väitöskirja-aineistosta. Kaikki nauhoitukset on tehty 2010-luvun lopussa sekä 2020-luvun alussa, ja viitataan nauhoituksiin tästä edespäin nimillä haastattelu 1, haastattelu 2 sekä arkikeskustelu. Informantit ovat Suomeen muuttaneita henkilöitä, ja heidän nimensä on muutettu heidän yksityisyytensä suojelemiseksi. Tutkimusaineistoni matriisikieli on englanti, ja haastatteluissa ja arkikeskustelussa ilmenee koodinvaihtoa pääsääntöisesti englannin ja suomen kielen välillä muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta. Koska tarkasteluni kohteena on Suomeen muuttaneiden henkilöiden englanti–suomi-koodinvaihto, olen jättänyt äidinkieleltään suomenkielisten koodinvaihdon tarkastelun ulkopuolelle.

Ensimmäisessä haastattelussa informantteina ovat amerikkalainen pariskunta Adam ja Beatrice, jotka keskustelevat haastattelijan johdattelemina muun muassa kielenkäyttöön liittyvistä näkökulmista, kuten kieliaseinteista sekä kielen tilanteisesta vaihtelusta. Heidän molempien äidinkieli on englanti, mutta Beatrice on lisäksi kertonut suomen kielen olleen hänelle äidinkieli alle viisivuotiaana. Haastattelun on litteroinut Ivana Leinonen. Toisessa haastattelussa kaksi toisilleen entuudestaan tuntematonta henkilöä vastaavat samoihin haastattelukysymyksiin ja puhuvat vastaavista teemoista, kuin ensimmäisen haastattelun informantit. Olen nimennyt heidät tätä tutkimusta varten Ericaksi ja Davidiksi. Erican

äidinkieli on ranska ja Davidin äidinkieli on tšekki. Haastattelun on litteroinut Mark Copher. Molempien haastattelujen informantit ovat haastatteluhetkellä asuneet Suomessa 10 vuotta tai enemmän, ja heidän ikänsä on noin 36–40 vuotta. Poimin näistä kahdesta litteroidusta haastattelusta koodinvaihtotapaukset tutkimustani varten. Tutkimusaineistoni kolmannessa osassa eli arkikeskustelussa neljä henkilöä eli tšekkiläiset Eva ja Martin, slovakialainen Tereza sekä suomalainen Ilari keskustelevat vapaamuotoisesti arkisista asioista. Koodinvaihtoa ilmenee kuitenkin runsaimmin työpaikasta ja koulutuksesta puhuttaessa. Arkikeskustelun koodinvaihtoa sisältävät osuudet on litteroinut Ivana Leinonen.

Tutkimusmenetelmäni edustaa aineistovetoista koodinvaihtotutkimusta, jossa tarkastelen koodinvaihtoon osallistuvaa sanastoa semanttisesta näkökulmasta. Kiinnitän tutkimuksessani erityisesti huomiota tutkimusaineistossa esiintyviin substantiiveihin niiden runsaan määrän vuoksi. Olen myös päätenyt tarkastelemaan pääsääntöisesti yksisanaista koodinvaihtoa, vaikka tutkimusaineistossani ilmenee myös laajempia koodinvaihtotapauksia. Olen hyödyntänyt tutkimustani varten kahdesta haastattelusta ja yhdestä arkikeskustelusta tehtyjä litteraatteja. Arkikeskustelun osalta olen tarkistanut koodinvaihtotapaukset myös nauhoitteelta valmiiksi litteroitujen koodinvaihto-osuuksien kontekstin varmistamiseksi. Olen poiminut litteraateista englant-suomi-koodinvaihtotapaukset tutkimustani varten, ja olen ryhmitellyt sanat merkityksen perusteella neljään ryhmään.

Lisäksi olen tarkastellut informanttien metakielellisiä puheenvuoroja, joissa he itse kertovat syitä sille, miksi käyttävät puheessaan tiettyjä suomenkielisiä sanoja. Olen myös tehnyt onomasiologista eli nimitysopillista analyysiä siitä, käyttävätkö informantit puheessaan samasta sanasta myös toisenkielisiä vastineita vai puhuvatko he aina samasta asiasta samalla kielellä. Sen lisäksi olen verrannut tutkimustuloksiani muista kielipareista kuin englant-suomi tehtyihin tutkimuksiin saadakseni selville, onko tutkimustuloksissani kyse yleisestä ilmiöstä vai jostakin sellaisesta asiasta, mistä ei ole vielä aiempaa tutkimustietoa. Mainittavaa on myös, että en ole varsinaisesti vertaillut tutkimusaineistoni kolmea aineiston osaa keskenään, vaan suhtautunut aineistoon kokonaisuutena, josta ilmenneitä koodinvaihtotapauksia olen verrannut aiemmin tehtyjen tutkimusten tuloksiin.

2. TEOREETTINEN VIITEKEHYS

2.1. Koodinvaihtotyypit ja koodinvaihdon funktiot

Koodinvaihto voidaan jakaa kieliopillisten rakenteiden tarkastelun näkökulmasta lauseensisäiseen (*intrasentential*), lauseiden väliseen (*intersentential*) sekä lauseenulkoiseen (*extrasentential*) koodinvaihtoon. Lauseiden välinen koodinvaihto tapahtuu kahden lauseen tai virkkeen välillä, lauseenulkoisiin koodinvaihtoihin kuuluvat muun muassa modaaliset ilmaisut sekä keskustelupartikkelit ja lauseensisäinen koodinvaihto tapahtuu lauseiden sisällä. Tyypillisesti lauseiden välinen sekä lauseenulkoinen koodinvaihto eivät vaikuta lauseen kieliopilliseen rakenteeseen, mutta lauseensisäisessä koodinvaihdossa toiskielinen aines voi vaikuttaa pääkielen rakenteeseen. Kovács (2009: 27–28.) Tutkimusaineistossani esiintyvä koodinvaihto on pääsääntöisesti yksisanaista lauseensisäistä koodinvaihtoa. Jätän kuitenkin lauseensisäisen koodinvaihdon mahdollisen vaikutuksen lauseiden kieliopillisiin rakenteisiin tarkastelun ulkopuolelle, koska keskityn tutkimuksessani koodinvaihtoon osallistuvien sanojen merkitykseen.

Metaforinen eli keskustelun koodinvaihto on puhujan käytössä oleva kontekstualisoinnin keino. Metaforisella koodinvaihdolla tarkoitetaan kielen vaihtelua samassa keskustelutilanteessa samojen osallistujien kesken (Kalliokoski 2009: 12.) Kontekstualisoinnin avulla puhuja antaa kielellisiä ja ei-kielellisiä vihjeitä kontekstista, jossa sanottu tai kirjoitettu asia tulisi tulkita. Kontekstivihjeet osoittavat myös muutosta kontekstissa. Kalliokoski (1995: 2–3.) Gumperzin (1982: 75–82) mukaan metaforisen koodinvaihdon kuusi funktiota keskustelussa ovat koodinvaihto referoitaessa, koodinvaihto puhuteltavaa spesifioitaessa, koodinvaihto interjektioissa, koodinvaihto toiston keinona, koodinvaihto sanotun modifioinnin keinona sekä koodinvaihto persoonallisen ja objektiivisen näkökulman osoittamisessa. Kalliokosken (1995: 5) mukaan kyseiset koodinvaihdon funktiot voivat olla osittain päällekkäisiä. Toisaalta Kalliokoski (2009: 15) on myös kirjoittanut, että jos koodinvaihto hahmotetaan pääsääntöisesti metaforiseksi koodinvaihdoksi ja kontekstualisoinnin keinoksi, koituvat pulmalliseksi sellaiset kielenkäyttötilanteet, joissa kieli vaihtuu toistuvasti ja yksittäisille koodinvaihtotapauksille ei voi osoittaa omaa tulkintaa.

2.2. Koodinvaihdon ja lainasanan erottaminen

Koska aineistossani esiintyvistä koodinvaihdosta suuri osa on yksisanaista koodinvaihtoa, pidän oleellisena nostaa esille rajanvedon koodinvaihdon ja lainasanojen välille. Koodinvaihdon ja lainasanojen erottaminen on paljon pohdittu ongelma, mutta kaikki eivät pidä tarpeellisena tämän eronteon tekemistä (Kalliokoski 1995: 4). Yksisanaisia vieraskielisiä ilmauksia ei usein huomioida koodinvaihtotutkimuksessa, koska niitä pidetään lainautumisen esiasteena. Koodinvaihtoa onkin pidetty jatkumona, jolloin alun perin koodinvaihtona pidetyt ilmaukset omaksutaan myöhemmin osaksi kieltä. Lainautumisen ja koodinvaihdon välinen raja on usein sumea, mutta niiden erottamista helpottaa kielen tarkastelu tarpeeksi pitkällä aikavälillä, jolloin uusien sanojen asema on vakiintunut. Nurmi (2009: 191–192.)

Myös Kovácsin (2009: 24) mukaan vakiintuneet lainat ovat jo osa kielen sanastoa, ja niitä käytetään omaperäisten sanojen tavoin. Sen sijaan haastavampaa on erotella koodinvaihdosta tilapäislainat eli tiettyyn keskustelutilanteeseen lainatut sanat. Kahden edellä mainitun erottelemiseksi on hyödynnetty frekvenssilaskuja sekä fonologisia periaatteita. (Kovács 2009: 24.) Koska tutkimusaineistoni on melko suppea, ja siten vain muutama koodinvaihtoesimerkki esiintyy aineistossa useammin kuin kerran, en ole nähnyt tarpeelliseksi tämän tutkimuksen kannalta keskittyä yksittäisten sanojen esiintymistiheyden tarkasteluun.

Lisäksi Myers-Scotton (1993: 168) on kirjoittanut kulttuurilainoista ja ydinlainoista. Kulttuurilainat ovat sanoja, jotka eivät ole saajakielen kulttuurille tuttuja, joten ne lainataan vieraasta kulttuurista. Ydinlainat sen sijaan ovat lainasanoja, joille on saajakielessä olemassa sana, ja ne muistuttavat luonteeltaan enemmän koodinvaihtoa kuin kulttuurilainat. Ydinlainat myös tavallisesti lainautuvat kielenkäyttäjälle tutummasta kielestä kuin kulttuurilainat. (Myers-Scotton 1993: 168–172.) Koska koodinvaihdon ja lainasanojen välinen raja ei ole selkeä, olen päätenyt omassa tutkimuksessani tulkitsemaan englanti–suomi-koodinvaihdoksi kaikki sellaiset tutkimusaineiston kohdat, joissa kieli vaihtuu englannista suomeen keskustelun aikana.

2.3. Semanttisen spesifisyyden teoria

Backusin (2001: 126) mukaan koodinvaihdosta kertovasta kirjallisuudesta saa sellaisen käsityksen, että yleisiä sanoja harvemmin lainataan toisesta kielestä. Tämän vuoksi hän on pohjannut semanttisen spesifisyyden teorian sa siihen ajatukseen, että koodinvaihtoon osallistuvat todennäköisemmin sellaiset sanat, joilla on korkea semanttinen spesifisyys. Sanojen semanttista spesifisyyttä voidaan mitata vertailemalla sanapareja, kuten *timpuri* ja *mies*, *tammi* ja *puu* sekä *burrito* ja *meksikolainen ruoka*, joista sanaparien edeltävät esimerkit ovat enemmän spesifejä ja jälkimmäiset ovat helpommin korvattavissa jollain spesifimmällä sanalla. Semanttiselta spesifisyydeltään korkeat sanat on vaikea korvata jollakin toisella sanalla, ja erittäin spesifiset sanat pystytään korvaamaan ainoastaan kiertoilmaisulla. Backusin mukaan koodinvaihto on myös todennäköisempää sellaisille sanoille, joille ei ole vastaavaa sanaa matriisikielessä. Hänen mielestään on myös hyvin epätodennäköistä, että kielenkäyttäjät valitsisi upotetun kielen sanan matriisikielisen vaihtoehdon sijaan, jos sanalle löytyy merkitykseltään sama ja tuttu vaihtoehto matriisikielestä. (Backus 2001: 126–129.)

Lisäksi Backus (2001: 128) on esitellyt **spesifisyyden hypoteesin** (*Specificity Hypothesis*), jonka mukaan koodinvaihtoon osallistuvilla upotetun kielen elementeillä on korkea semanttinen spesifisyys. Semanttisen spesifisyyden hypoteesi perustuu ajatukseen, että kielenkäyttäjät ottaa toisesta kielestä ainoastaan sen, mitä tarvitsee, ja täyttää tällä tavalla aukkoja sanavarastossaan. Lisäksi hypoteesia käytettäessä on huomioitava, että koodinvaihtoon osallistuvilla erittäin spesifeillä sanoilla tarkoitetaan, että sanoilla on erittäin spesifi viitteellinen merkitys, ja että niiden mahdollisiin matriisikielisiin vastineisiin liittyy hyvin erilaisia konnotaatioita. Myös kiinteästi upotetun kielen kulttuuriin liittymisen nostaa sanan semanttista spesifisyyttä, sillä kyseiseen aiheeseen liittyviä asioita koetaan ja niistä puhutaan upotetulla kielellä. Backusin mukaan myös sisältösanat ovat alttiimpia koodinvaihdolle, kuin yleiset sanat. (Backus 2001: 128–132.) Jatkumomaisen sanaluokkajaon mukaan sanat voidaan jakaa sisältö- sekä funktiosanoihin. Funktiosanat liittyvät selkeämmin kielioppiin ja keskustelun kulkuun, kun taas sisältösanat ovat merkitykseltään referentiaalisia ja viittaavat kielenulkoiseen maailmaan. Tyypillisiin sisältösanoihin voidaan luokitella substantiivit, adjektiivit ja verbit. (VISK §438.)

Backus on myös kirjoittanut **semanttisen alueen hypoteesista** (*Semantic Domain Hypothesis*), jonka on alun perin suomentanut pro gradu -tutkielmassaan Salminen (2018: 44). Hypoteesin pääajatuksena on, että upotetun kielen elementtejä käytetään sen perusteella, että ne kuuluvat johonkin tiettyyn upotetun kielen semanttiseen alueeseen. Esimerkiksi Backusin omassa tutkimuksessa Hollannissa asuvan turkkilaisyhteisön keskusteluista esiin nousevat semanttiset alueet liittyvät kiinteästi elämään Hollannissa, kuten työhön, koulutukseen sekä sosiaaliseen elämään. Kielenkäyttäjillä on kokemusta näistä edellä mainituista semanttisista alueista upotetulla kielellä, joten niihin liittyvä sanasto on tullut osaksi heidän kielenkäyttöään. (Backus 2001: 134.)

3. ANALYYSI

Olen jaotellut tutkimusaineistosta löytyvät koodinvaihtotapaukset neljään pääryhmään, jotka ovat koulutussanasto, työ- ja ammattisanasto, tervehdykset, toivotukset ja kohteliaisuusfraasit sekä muu suomenkieliseen arkeen liittyvä sanasto. Aiheryhmien muodostumiseen on pääsääntöisesti vaikuttanut haastattelukysymysten lisäksi se, mistä informantit ovat sattuneet puhumaan nauhoitustilanteessa. Kolmessa ensimmäisessä ryhmässä koodinvaihtotapaukset ovat selkeästi aihepiiriltään yhteneviä, mutta viimeiseen ryhmään olen niputtanut sellaisia koodinvaihtoesimerkkejä, jotka eivät olleet selkeästi ryhmiteltävissä muiden esimerkkien tavoin. Viimeisen ryhmän esimerkit liittyvät kuitenkin jollain tapaa informanttien arkielämään Suomessa. Olen myös jättänyt tarkastelun ulkopuolelle muutamia sellaisia koodinvaihtoja, jotka eivät mielestäni selkeästi kuuluneet mihinkään edellä mainituista ryhmistä. Lisäksi olen hieman modifioinut litteraateista poimimiani aineistoesimerkkejä jättämällä muun muassa prosessoinnin merkit, tauot puheessa sekä sanat, joista litteroija ei ole saanut selvää merkitsemättä, koska en ole pitänyt niitä keskeisinä tämän tutkimuksen kannalta.

Kovácsin (2001: 98) mukaan erisnimet jätetään usein koodinvaihdon tarkastelun ulkopuolelle. Toisaalta taas Backusin (2001: 126) mukaan erisnimet ovat semanttisesti erittäin spesifejä, jonka vuoksi hän on sisällyttänyt ne koodinvaihtoon osallistuvan sanaston tutkimukseensa. Tutkimusaineistossani ilmenevien erisnimien määrä on melko pieni, joten olen siitä syystä päättänyt rajaamaan ne tämän tutkimuksen ulkopuolelle.

TAULUKKO 1. Koodinvaihtoon osallistuvien sanojen lukumäärä aihepiireittäin.

	Haastattelu 1	Haastattelu 2	Arkikeskustelu
Koulutussanasto	14	4	5
Työhön ja ammattiin liittyvä sanasto	1	0	15
Tervehdykset, toivotukset ja kohteliaisuusfraasit	6	5	0
Muu suomenkieliseen arkeen liittyvä sanasto	16	10	6

Taulukossa 1 on kuvattu aihepiirien perusteella jaettujen koodinvaihtotapausten ilmene-
mismääriä. Haastattelulla 1 viitataan Beatricen ja Adamin haastatteluun, haastattelulla 2
Erican ja Davidin haastatteluun ja arkikeskustelulla Terezan, Evan, Martinin ja Ilarin vä-
liseen keskusteluun. Mikäli johonkin aihepiiriin kuuluva sana on toistunut tutkimusai-
neistossa useammin kuin kerran, on se huomioitu vain yhdesti esiintymismääriä taulukoi-
taessa. Lisäksi, jos sana on ollut osa kokonaan suomenkielistä lausetta, olen jättänyt sen
esiintymismäärän taulukoimatta, koska tarkastelen tutkimuksessani pääsääntöisesti yksi-
sanaista koodinvaihtoa. Koulutussanoja ilmenee huomattavasti eniten Adamin ja Beatri-
cen välisessä haastattelussa, sillä teemahaastattelun kysymykset ovat liittyneet vahvasti
muun muassa kielen käyttöön ja kielen osaamiseen, jolloin informanttien koulutustausta
on tullut myös luonnollisesti esille heidän puheenvuoroissaan. Toisaalta kiinnostava huo-
mio on, että Ericalla ja Davidilla on ollut samat haastattelukysymykset, mutta koulutusta
koskevien koodinvaihtotapausten määrä on huomattavasti pienempi. Työsanojen runsas
ilmenevyys arkikeskustelussa sen sijaan on osittain selitettävissä sillä, että Tereza kertoo
nauhoitteella työpaikastaan Suomessa muille informanteille.

3.1. Koulutussanasto

Tutkimusaineistosta ilmenee huomattava määrä koodinvaihtotapauksia, jotka koskevat koulutukseen liittyvää sanastoa. Ensimmäisessä haastattelussa Beatrice ja Adam kertovat omasta koulutustaustastaan, kun taas toisessa haastattelussa Erica ja David keskustelevat lastensa koulunkäynnistä. Myös arkikeskustelussa Tereza ja Eva sivuavat koulutusta ja arvosanoja.

- (1) Beatrice: - - *they went to the IB school, so they did all of their **lukio** studies in English or, they did, English philology at the university or they did both.*

Informantit käyttävät omasta sekä lastensa koulutustaustasta puhuessaan yleisiä koulutusasteeseen liittyviä suomenkielisiä termejä, kuten *eskari*, *päiväkoti*, *peruskoulu*, *iltalukio* ja *ammattikorkeakoulu*. Esimerkissä (1) Beatrice puhuu lukiosta suomenkielisellä vastineella, vaikka sanalle on lähimerkityksinen vastine myös englanniksi. Koulutusasteiden kulttuurienväliset ja maakohtaiset erot voivat kuitenkin vaikuttaa siihen, että vastaavuudeltaan täydellisiä sanoja ei aina löydy kahden kielen välillä. Toisessa haastattelussa David myös kertoo, että hän käyttää aina suomenkielistä sanaa *ammattikorkeakoulu*, koska kokee, että englanninkielinen vastine *polytechnic* ei välttämättä ole kaikkien ymmärtämä. Samassa haastattelussa myös Erica mainitsee, että puhuessaan lapsensa päiväkodista, hän käyttää aina sanaa *päiväkoti*, koska silloin kaikki tietävät, mistä hän puhuu.

Huomionarvoista on myös, että eri koulutusasteet esiintyvät informanttien puheessa pääsääntöisesti suomeksi, mutta informantit puhuvat yliopistosta aina englanninkielisellä vastineella. Sana *university* esiintyy informanttien puheessa molemmissa haastatteluissa sekä arkikeskustelussa, mutta aina englanniksi eikä kertaakaan suomeksi. Tästä voisi päätellä, että yliopistokoulutus on Suomessa ja useissa muissa maissa samantapaista, joten siihen ei tarvitse viitata suomenkielisellä vastineella. Voi myös olla, että informantit ovat käyneet yliopistokoulutuksensa englanniksi tai muualla kuin Suomessa, jolloin *university* on vakiintunut osaksi heidän kielenkäyttöänsä.

- (2) Beatrice: *I'm starting to now because I'm doing **monimuotoinen koulutus**.*

- (3) Adam: - - *I took the exam for the **hygieniapassi**.*

Esimerkeissä (2) ja (3) Beatricen ja Adamin puheessa esiintyy koodinvaihtoa heidän puheessaan suorittamistaan koulutusmuodoista sekä osaamista ilmentävistä todistuksista. Lisäksi Beatrice käyttää suomenkielisiä nimityksiä erilaisille kursseille, kuten *maahanmuuttajakurssi* ja *kotitalouskurssi*. Kaikille edellä mainituille sanoille on olemassa englanninkieliset vaihtoehdot, mutta informantit valitsevat käyttää puheessaan suomenkielisiä vastineita. Backusin (2001: 127) mukaan kielenkäyttäjä valitsee enemmän tuttuja leksikaalisia yksiköitä uuden ilmaisan sijaan siitä huolimatta, että tuttu sana on osa eri kieltä, kuin puheenvuorossa pääsääntöisesti käytetty kieli. Voi olla, että informantit ovat suorittaneet kyseiset koulutukset tai osaamistodistukset Suomessa, jolloin heidän puheeseensa on jäänyt käyttöön suomenkielinen vastine, joka on heille tuttu suomalaisesta koulutusympäristöstä. Lisäksi kyseisten koulutussanojen englanninkieliset vastineet eivät välttämättä ole yleisesti yhtä vakiintuneita, joten syy koodinvaihdon taustalla on todennäköisesti myös ymmärretyksi tuleminen.

(4) Tereza: *I have paper that I have **tutkinto** in Finland also, but I don't have practice - -*

(5) Beatrice: *- - they had, like two, **luokat** for each age and one, was an English-speaking line and the other was Finnish - -*

Esimerkissä (4) Terezan ja esimerkissä (5) Beatricen puheessa ilmenee yksisanaista koodinvaihtoa, joka koskee yleisiä koulunkäyntiin liittyviä sanoja. Kuten tutkimuksen teorettisessa viitekehityksessä on tullut esille, Backusin (2001: 127) mukaan on epätodennäköistä, että kielenkäyttäjä valitsee upotetun kielen sanan matriisikielen vaihtoehdon sijaan, jos sanalle on olemassa merkitykseltään sama vaihtoehto matriisikielestä. Toisaalta, vaikka tutkimusaineiston koodinvaihtoon osallistuvat suomenkieliset koulutussanat vaikuttavat ensinäkemältä yleisiltä sanoilta, voi niihin liittyä kielenkäyttäjän kokemuksen mukaan erilaisia konnotaatioita, kuin englanninkielisiin käännöksiin.

Myös Backus (2001: 134) on havainnut tutkimuksessaan ilmenevän koulutussanastoa koskevaa koodinvaihtoa. Hänen tutkimustulostensa mukaan informantit käyttävät turkin-kielisen puheen seassa hollanninkielisiä koulutukseen ja koulunkäyntiin liittyviä sanoja, kuten *toets* 'testi', *pauze* 'tauko', *herhaling* 'toisto', *zeer goed* 'oikein hyvä', *politie-academy* 'poliisikoulu', *decaan* 'dekaani', *HBO* 'korkeampi ammatillinen koulutus', *ver-*

korte opleiding 'lyhennetty opiskelu' ja *taalniveau* 'kielitaitotaso'. Backusin mukaan useampi tutkimusaineistosta ilmenneistä hollanninkielisistä sanoista täyttää informanttien puheessa sanastollisia aukkoja. Lisäksi hän huomauttaa, että vaikka osa koulutukseen liittyvistä sanoista vaikuttaa ensinäkemältä yleiseltä, on niillä hollantilaisessa koulukontekstissa hyvin spesifi merkitys. Esimerkiksi *toets* ja *herhaling* merkitsevät tietynlaisia harjoituksia, joista saatava arvosana voi olla *zeer goed*. Backusin mukaan nämä sanat ovat esimerkkejä kulttuurilainoista. (Backus 2001: 134–137.)

Tutkimustulokseni tukevat koulutussanaston osalta Backusin (2001) näkemyksiä upotetun kielen sanojen semanttisesta spesifisyydestä. Osalla tutkimusaineistoni informanteista on ollut kokemusta kouluttautumisesta Suomessa, jolloin suomenkieliset kouluympäristöä koskevat sanat ovat vakiintuneet osaksi heidän kielenkäyttöänsä. Backus (2001: 132) on myös kirjoittanut, että keskeisesti upotetun kielen kulttuuriin liittyminen lisää sanan semanttista spesifisyyttä. Jos kulttuuriin sidoksissa olevasta aiheesta on puhuttu upotetulla kielellä suurin osa ajasta, se tunnistetaan upotettuun kieleen kuuluvaksi, ja upotetun kielen sanavarasto on kehittyneempää näiden aihealueiden osalta (Backus 2001: 132). Backus (2001: 129) nostaa myös esille esimerkin Amerikkaan muuttaneesta hollantilaisesta, joka vertaa amerikkalaista *high schoolia* hollantilaiseen *middelbare schooliin*, ja päätyy viittaamaan amerikkalaiseen *high schooliin* sen englanninkielisellä vastineella myös hollannin kieltä puhuessaan. Syyksi tälle ilmiölle Backus ehdottaa sitä, että amerikkalainen *high school* sekä hollantilainen *middelbare school* eroavat merkittävästi esimerkiksi kouluympäristöltään, arvosteluasteikoltaan sekä opetuskieleltään, joten kielenkäyttäjä valitsee käyttää kuvailevampaa toiskielistä vastinetta myös puhuessaan äidinkieltään. (Backus 2001: 129.)

Vastaavanlaisia havaintoja koulutukseen liittyvän sanaston osallistumisesta koodinvaihtoon on tehnyt Ben-Rafael (2001: 268), joka on tutkinut Israelissa asuvien maahanmuuttajien ranska-heprea-koodinvaihtoa. Hänen tutkimuksessaan informantit käyttävät ranskankielisen puheen seassa hepreankielisiä koulutukseen liittyviä sanoja, kuten *mankhe* 'tuutori', *mora* 'opettaja' ja *teudat oraa* 'opetuslisenssi'. Ben-Rafael on myös havainnut, että osa koodinvaihtoon osallistuvista sanoista esiintyy välillä ranskaksi ja välillä hepreaksi, kun taas osa ilmenee aina samalla kielellä, eikä koskaan toisella. Tällaiset aina samalla kielellä esiintyvät koodinvaihtotapaukset esiintyvät aina hepreaksi ja liittyvät kiin-

teästi eri elämän osa-alueisiin Israelissa, kuten koulutukseen, työhön, uskontoon, politiikkaan, maahanmuuttoon ja kulttuuriin. Hänen mukaansa tällaisten sanojen kohdalla merkitys ei olisi täysin sama, jos niistä käytettäisiin ranskankielistä vastinetta. (Ben-Rafael 2001: 264–268.)

Huomionarvoista on myös, että tutkimusaineistoni informanteista Erica käyttää samassa puheenvuorossa niin suomenkielistä sanaa *koulu* kuin myös sen englanninkielistä vastinetta *school*. Vastaavanlaisen havainnon on tehnyt myös Ben-Rafael (2001: 266), jonka tutkimuksessa informantti käyttää saman keskustelun aikana koulusta puhuessaan ranskankielistä sanaa *école* sekä hepreankielistä vastinetta *bet-sefer*.

3.2. Työ- ja ammattisanasto

Toiseksi laajin koodinvaihdon aiheryhmä tutkimusaineistossa on työhön ja ammattiin liittyvä sanasto. Suurin osa kyseiseen aiheryhmään kuuluvista sanoista on peräisin Terezan, Evan, Martinin ja Ilarin välisestä keskustelusta, jossa informantit keskustelevat arkisten asioiden lisäksi työelämästä.

(6) Tereza: *you have just these two weeks of irtisanomisaika*

(7) Tereza: *we talk about it only once per year when we have this kehityskeskustelu I will have it again - -*

Esimerkkien (6) ja (7) lisäksi Tereza käyttää työpaikastaan puhuessaan suomenkielisiä sanoja, kuten *muutostyöntekijät*, *kirjanpitäjä*, *pääkirjanpitäjä*, *myyntireskontra*, *myyntireskontranhoitaja*, *ostoreskontra*, *yhtiö*, *emoyhtiö*, *työmaapäällikkö* ja *palkanlaskija*. Tereza kiinnittää keskustelussa myös itse huomiota koodinvaihtoonsa, sillä puhuessaan *työmaapäälliköstä*, hän lisää, ettei hän tiedä, miten sana käännetään englanniksi. Lisäksi esimerkiksi puhuessaan *palkanlaskijasta*, hän selventää muille keskustelun jäsenille englanniksi, että hän tarkoittaa sanalla henkilöä, joka laskee heidän palkkansa.

Myös Backusin (2001) tutkimuksessa ilmenee koodinvaihtoesimerkkejä, jotka liittyvät työ- ja ammattisanastoon. Tällaisia esimerkkejä ovat muun muassa *arbeidsbureau* 'työvoimatoimisto', *administratief medewerker* 'hallintotyöntekijä', *begeleid* 'ohjaaja' sekä

laborant 'laboratoriotyöntekijä' (Backus 2001: 136). Vastaavasti myös Ben-Rafael (2001) on havainnut tutkimuksessaan yksisanaista koodinvaihtoa, joka liittyy työelämään. Esimerkkejä tällaisista hepreankielisistä sanoista ovat *iska* 'liiketoiminta', *ksafim* 'varat', *makhshev* 'tietokone', *roetson* 'paimen' sekä *tafkid* 'rooli' (Ben-Rafael 2001: 268).

Tutkimustulokset työ- ja ammattisanaston osalta tukevat Backusin (2001) näkemyksiä vastaavalla tavalla, kuin aiemmassa luvussa 3.1. käsitelty koulutussanasto. Osalla tutkimusaineistoni informanteista on ollut kokemusta työelämästä Suomessa ja suomen kieltä on voitu käyttää työssä, jolloin suomenkielinen työ- ja ammattisanasto on vakiintunut osaksi heidän sanavarastoaan ja kielenkäyttöään.

Ben-Rafael (2001: 265) on myös havainnut tutkimuksessaan, että hänen informanttinsa vuorottelevat matriisikielisen ja upotetun kielen vastineen välillä sanomansa selkeyttämiseksi. Informantit käyttävät vuorotellen ranskankielistä sanaa *salair* sekä hepreankielistä vastinetta *akhnasa*, joiden molempien merkitys on 'palkka'. Vastaavasti hänen informanttinsa vaihtelevat myös muun muassa ranskankielisen sanan *commune* ja hepreankielisen *komuna* välillä, joiden molempien merkitys on 'kommuuni'. Yksi hänen informanteistaan vaihtelee myös ranskankielisen sanan *mariage* sekä hepreankielisen sanan *khatuna* välillä, jotka merkitsevät avioliittoa. Kummankin kielisiä vastineita esiintyy keskustelussa, ja keskustelun jäsenet ymmärtävät ja hyväksyvät kummankin kielen käytön. (Ben-Rafael 2001: 265.)

3.3. Tervehdykset, toivotukset ja kohteliaisuusfraasit

Tutkimusaineistossa ilmenee jonkin verran tervehdyksiä, toivotuksia ja kohteliaisuusfraaseja koskevaa koodinvaihtoa. Kyseisissä puheenvuoroissa informantit tavallisesti referoivat joko omia tai lastensa sanomisia sellaisissa tilanteissa, joissa he tai heidän lapsensa ovat käyttäneet tai jättäneet käyttämättä tervehdystä tai kohteliaisuusfraasia suomeksi. Esimerkissä (8) Adam kertoo, miten hänen ei tarvitse kuin tervehtiä kassalla yhdellä sanalla, jolloin kassahenkilö ei välttämättä huomaa, että hän ei ole natiivipuhuja.

- (8) Adam: *all I said- all all- all I need to do is, i- is roll an R in- in- in terve and and-it's-, they might not catch that it - -*

Esimerkissä (9) David kertoo, miten hän on halunnut opettaa tyttärelleen, että kuuluu kohteliaisuustaitoihin tervehtiä muita ihmisiä aamuisin sanomalla *terve* tai *huomenta*. Hän ihmettelee yhdessä Erican kanssa sitä, miten suomalaisessa kulttuurissa ei ole tyyppillistä tervehtiä kaikkia, ja miten tervehdykseen ei aina saa suomalaisilta vastausta. Lisäksi David ja Erica käyttävät puheessaan myös sanaa *heippa* referoidessaan omaa puhettaan menneissä tilanteissa, ja molemmat käyttävät yhdesti myös tervehdystä *hei*.

- (9) David: *my daughter she didn't, say terve in the morning or huomenta - -*

Poikkeuksena aiempiin poimintoihin on esimerkki (10), jossa Beatrice kertoo eri maista kotoisin olevien henkilöiden näkökulmaeroista sen suhteen, milloin voi sanoa osaavansa puhua jotain kieltä. Hänen mukaansa amerikkalaiselle riittää, että osaa sanoa Beatricen luettelemat sanat suomeksi, jotta voi sanoa, että osaa puhua suomen kieltä. Hänen kokemuksensa mukaan suomalaiset ovat paljon varovaisempia sen suhteen, milloin he voivat sanoa osaavansa puhua jotain kieltä.

- (10) Beatrice: *if you can say terve, kippis, kiitos, ei kiitos, maybe nähdään. I speak Finnish.*

Frick (2003) on tutkinut pro gradu -tutkielmassaan tartonsuomalaisten suomi–viro-koodinvaihtoa sähköposti- ja kasvokkaisuviestinnässä. Hän on havainnut tutkimuksessaan, että kohteliaisuusfraasit, tervehdykset ja hyvästelytoivotukset ovat helposti lainautuvaa ainesta. Hänen tutkimusaineistostaan löytyy kohteliaisuusfraasien osalta koodinvaihtoa viron lisäksi myös englanniksi, latinaksi ja venäjäksi. Tervehdyksiä ja hyvästelytoivotuksia ilmenee viron lisäksi englanniksi, tanskaksi ja latinaksi. Frick ehdottaakin kohteliaisuusfraasien runsaan lainautumisen syyksi sitä, että ne ovat ensimmäisiä sanoja, joita uudesta kielestä opitaan, ja että niitä on luontevaa tuoda keskusteluun mukaan, koska ne ovat irrallisia kokonaisuuksia. (Frick 2003: 26, 28).

3.4. Muu suomenkieliseen arkeen liittyvä sanasto

Tutkimusaineistosta löytyy myös useampia esimerkkejä sellaisista koodinvaihtotapauksista, jotka eivät varsinaisesti liity aiempiin aiheryhmiin. Muuta suomenkieliseen arkeen liittyvää sanastoa kuitenkin yhdistää se, että sanat liittyvät jollain tapaa informanttien elämään Suomessa. Lisäksi niiden englanninkielinen vastine, jos suoraa vastinetta on, ei välttämättä vastaa täysin merkitykseltään suomenkielistä sanaa.

(11) Erica: *okay villapuku everyone knows what it is - -*

Esimerkissä (11) Erica kertoo Davidille, että hänen perheensä käyttää suomenkielistä sanaa *villapuku* puhuessaan kotonaan ranskaksi, espanjaksi tai englanniksi. Hänen mukaansa kaikki tietävät mitä se tarkoittaa, vaikka hän ei pysty sitä toiselle kielelle suoraan kääntämään. Hän kertoo myös, että hänen kotimaassaan lapset eivät käytä villapukuja, minkä vuoksi hän ei tiedä sille vastaavaa sanaa. Siten sanaa *villapuku* voi ajatella semanttisesti spesifiksi sanaksi, joka täyttää aukon kielenkäyttäjän sanavarastossa. Erica nostaa myös esille, että on useampia sellaisia sanoja, joita hän käyttää suomeksi muunkielisen puheen seassa, koska hän ei tiedä niille vastinetta muulla kielellä. Yhdeksi esimerkiksi hän nostaa suomenkielisen sanan *varasto*, jollaisia ei hänen mukaansa hänen kotimaassaan ole. Myös Lauttamus (1990: 6) on kirjoittanut, että koodinvaihtoa voidaan käyttää puheen tehostamisen keinona etenkin sellaisissa keskustelutilanteissa, joissa puhuja kokee, että matriisikielen mukainen sana ei riitä välittämään vastaanottajalle tarkoitettua merkitystä.

(12) Erica: *the other day but we had the pikkujoulu, at the faculty - -*

(13) David: *- - when we have some vappu celebration or this kind of things with my colleagues they all speak Finnish - -*

Esimerkkien (12) ja (13) sanat *pikkujoulu* ja *vappu* voidaan tulkita liittyvän vahvasti suomalaiseen kulttuuriin, vaikka vastaavia juhlia vietetään myös muissa maissa. Backus (2001: 132) on kirjoittanut, että kiinteästi upotetun kielen kulttuuriin liittyminen lisää sanan semanttista spesifisyyttä, ja siten sen todennäköisyyttä osallistua koodinvaihtoon. Esimerkiksi vapun viettäminen ei ole kaikkialla maailmassa verrattavissa suomalaiseen

perinteeseen, sillä juhlapäivien viettämiseen liittyy usein kulttuurikohtaisia perinteitä. Lisäksi informanteilla on ollut esimerkeissä (12) ja (13) kokemusta näistä juhlista ja juhlapäivistä upotetulla kielellä, jonka vuoksi upotetun kielen mukaiset vastineet ovat todennäköisesti tulleet osaksi heidän sanavarastoaan.

Pihlajamaa (2019) on tutkinut kandidaatintutkielmassaan koodinvaihtoa espanjalaisen au pairin ja suomalaisten hoitolasten keskusteluissa. Myös Pihlajamaa (2019: 9) on havainnut tutkimuksessaan vastaavaa kulttuuriin liittyviä sanoja koskevaa englantia–suomi-koodinvaihtoa, kuten sanat *joulupukki* ja *joulukuusi*, jotka ovat suomalaisille tuttuja joulunviettoon liittyviä sanoja. Lisäksi Salminen (2018) on tutkinut pro gradu -tutkielmassaan suomi–espanja-koodinvaihtoa Facebook-yhteisössä. Myös Salmisen (2018: 49) tutkimuksessa on noussut esille erisnimien korkea semanttinen spesifisyys, jolloin esimerkiksi suomalaisella *joulupukilla* ja espanjalaisella *Papa Noelilla* on erilaisia konnotaatioita, vaikka sanat saattavat vaikuttaa ensinäkemältä merkitykseltään samalta.

(14) Erica: *well, there is something that I have, noticed when I go for example to **jumppa** - -*

Upotetun kielen kulttuuriin liittyväksi sanaksi voisi luokitella myös Erican esimerkissä (14) käyttämän sanan *jumppa*, jolla hän viittaa Suomessa osallistumiinsa ryhmäliikuntatunteihin. Myös sanalle *jumppa* voi olla lähimerkityksisiä englanninkielisiä vastineita, mutta informantille suomalaiset ryhmäliikuntatunnit ovat todennäköisesti tulleet tutuksi nimellä *jumppa*, ja sanaan voi yhdistyä tietynlaisia miellelyhtymiä. Välittömästi Erican puheenvuoron jälkeen David kysyy, tarkoittaako Erica kuntosalia, johon hän tarkentaa englanniksi tarkoittavansa ryhmäliikuntatunteja.

(15) Beatrice: *I mean I've done enough stuff with, tendonitis that **jännetupetulehdus** is - -*

(16) Eva: *Now we are actually gonna take Ilari's dad with us and we will finish this **autokatos** the garage.*

Esimerkissä (15) Beatrice sanoo ensin terveydellisen vaivan nimen latinaksi, kunnes toistaa sen vielä perään suomeksi. Esimerkki on poimittu osasta keskustelua, jossa Beatrice kertoo lääketieteellisten termien ja sairauksien suomenkielisten vastineiden olevan hänelle vaikeita suomeksi, mutta koska jännetupentulehdus on hänelle tuttu vaiva, on siksi

myös sen vastine suomeksi osa hänen sanavarastoaan. Toisaalta esimerkissä (15) voi myös olla kyse siitä, että Beatrice haluaa huomioida kaikkien keskustelun osallistujien ja myös haastattelijan ymmärtävän mistä hän puhuu, ja siksi hän suomentaa lääketieteellisen termin. Vastaavanlaista toisteisuutta sisältää esimerkki (16), jossa Eva puhuu aluksi *autokatoksesta*, mutta toistaa sanan heti perään merkitykseltään läheisellä englanninkielisellä sanalla.

Toisaalta Backus (2001: 149–150) on kirjoittanut, että hänen tutkimuksensa perusteella koodinvaihto ei aina tapahdu siksi, että kielenpuhujaa kiinnostaa sanojen merkitys. Hänen mukaansa koodinvaihtoon osallistuvissa sanoissa vaikuttaa olevan myös sattumanvaraisuutta. Hän pyrkii osaltaan selittämään tätä sillä, että osan hänen informanttiensa kielitaito on sen verran hyvä, että he pystyvät tuottamaan sekä upotetun kielen mukaisia että matriisikielen mukaisia vastineita sanoille. Myös Frick (2003: 9) on kirjoittanut, että koodinvaihdon syy saattaa usein olla pelkästään kielitaidon osoittaminen.

Lisäksi Gardner-Chlorosin (2009: 32) mukaan toisteisuus on tyypillinen koodinvaihdon keskustelullinen funktio, jolloin kielenkäyttäjä voi toistaa juuri sanomansa asian toisella kielellä välttääkseen sen toistamista monotonisesti täysin samalla tavalla kuin aiemmin. Gardner-Chloros (2009: 14–15) myös huomauttaa, että koodinvaihto ja sen määrä omassa puheessa ei aina ole puhujille ilmiselvää. Toisaalta myös alaluvussa 1.1. mainittu limitäiskieleilyn käsite tukee ajatusta siitä, että kielenkäyttäjät eivät välttämättä näe tarpeellisenä pitää puhettaan yksikielisenä kaikissa puhetilanteissa. Yhtenäisen kielirepertuaarin kielellisten resurssien hyödyntäminen voi olla myös osa puhujan kielellistä identiteettiä. Tällöin kielenpuhujaa vaihtaa koodia vapaasti sitoutumatta käyttämään ainoastaan keskustelun matriisikielen mukaisia sanoja. Syitä tutkimusaineistossa esiintyvälle koodinvaihdolle on kuitenkin varmasti paljon muitakin, kuin mitä tässä tutkielmassa on käsitelty. Myös Backus (2001: 151) on kirjoittanut, että koodinvaihtoon ja sananvalintaan vaikuttavat todennäköisesti useamman tekijän summa.

4. PÄÄTÄNTÖ

Olen tarkastellut kandidaatintutkielmassani englantí–suomi-koodinvaihtoa Suomeen muuttaneiden henkilöiden puhumassa kielessä. Tutkimusaineistoni on koostunut kahdesta Oulun yliopiston Kikosa-kokoelmaan kuuluvasta haastattelusta sekä yhdestä arkikeskustelusta. Olen hyödyntänyt tutkimuksessani valmiiksi tehtyjä litteraatteja, joista olen tutkinut koodinvaihtoon osallistuvaa sanastoa merkityksen näkökulmasta. Tutkimukseni tavoitteena on ollut selvittää, millaista englantí–suomi-koodinvaihtoa tutkimusaineistossani ilmenee, ja millaisia yhtäläisyyksiä tutkimustuloksillani on aiempaan koodinvaihdosta tehtyyn tutkimukseen. Lisäksi olen pyrkinyt avaamaan informanttien meta-kielellisten kommenttien, lähdekirjallisuuden sekä oman tulkintani avulla sitä, miksi osa tutkimusaineistoni sanastosta on alttiimpaa koodinvaihdolle kuin toinen. Tutkimustulosteni luotettavuuteen vaikuttavat kuitenkin suppean aineiston lisäksi myös omat tulkintani tutkimusaineiston koodinvaihdon taustoista.

Olen jaotellut tutkimusaineistostani löytyvät koodinvaihtotapaukset aihepiirin mukaan neljään pääryhmään eli koulutussanastoon, työ- ja ammattisanastoon, tervehdyksiin, toivotuksiin ja kohteliaisuusfraaseihin sekä muuhun suomenkieliseen arkeen liittyvään sanastoon. Koulutussanastoa sekä muuta suomenkieliseen arkeen liittyvää sanastoa ilmenee eniten ensimmäisessä haastattelussa, kun taas työ- ja ammattisanastoon liittyvää koodinvaihtoa löytyy runsaimmin arkikeskustelusta. Tutkimusaineistosta esiin nousseita aiheryhmiä ovat ohjanneet osaltaan haastattelujen kysymykset, mutta myös informanttien spontaanit keskustelunaiheet etenkin arkikeskustelun osalta.

Tutkimustuloksistani löytyy yhtäläisyyksiä muun muassa Backusin (2001) ja Ben-Rafaelin (2001) tutkimusten kanssa etenkin koulutussanaston sekä työ- ja ammattisanaston osalta. Tervehdyksiä, toivotuksia ja kohteliaisuusfraaseja löytyy myös Frickin (2003) tutkimuksesta. Muuhun suomenkieliseen arkeen liittyvä sanasto sisältää useita upotetun kielien kulttuuriin liittyviä sanoja, joiden voidaan sanoa olevan semanttisesti hyvin spesifejä. Vastaavanlaisia havaintoja kulttuurisidonnaisista sanoista on tehnyt myös kandidaatintutkielmassaan Pihlajamaa (2019) sekä pro gradu -tutkielmassaan Salminen (2018).

Vaikka tutkimusaineistoni on suppea, vahvistavat tutkimustulokseni aiemmissa koodinvaihtoon osallistuvan sanaston tutkimuksissa tehtyjä johtopäätöksiä. Aiempien tutkimusten ja tutkimustulosteni perusteella syyt sanaston koodinvaihdon taustalla ovat moninaisia. Tutkimustulokseni ovat kuitenkin pääosin linjassa Backusin (2001) semanttisen spesifisyyden teorian sekä semanttisen alueen hypoteesin kanssa. Backusin (2001: 127) mukaan koodinvaihtoon osallistuvat todennäköisimmin sellaiset sanat, joilla on korkea semanttinen spesifisyys, ja jotka ovat vaikeammin korvattavissa jollakin toisella sanalla. Tällaisia sanoja on tutkimusaineistossani useampia. Esimerkiksi tutkimusaineiston koulutukseen liittyvien sanojen koodinvaihdon taustalla voivat olla kulttuuri- ja maakohtaiset erot, jonka vuoksi täysin vastaavia sanoja ei välttämättä matriisikielistä löydy. Vastavasti myös suomalaiseen arkeen liittyvät kulttuurisidonnaiset sanat voivat sisältää erilaisia konnotaatioita, jolloin niiden mahdollisella matriisikielen mukaisella vastineella ei välttämättä ole täysin sama merkitys. Tutkimustulosteni perusteella myös ensinäkemältä yleiseltä vaikuttavat sanat voivat sisältää upotetulla kielellä erilaisia mielleyhtymiä.

Lisäksi tutkimustulokseni tukivat Backusin (2001: 132) ajatusta siitä, että kiinteästi upotetun kielen kulttuuriin liittyminen lisää sanan semanttista spesifisyyttä. Backusin (2001: 134) mukaan kielenkäyttäjillä on myös kokemusta koodinvaihtoon osallistuvien sanojen semanttisista alueista upotetulla kielellä ja kyseiset sanat liittyvät kiinteästi heidän elinympäristöönsä, jonka vuoksi ne ovat tulleet osaksi heidän sanavarastoaan. Hänen mukaansa kielenkäyttäjä myös valitsee todennäköisemmin hänelle jo entuudestaan tutun vaihtoehdon uuden ilmaisun sijaan, vaikka tuttu sana olisikin erikielinen kuin lauseen pääkieli (Backus 2001: 127). Osalla informanteistani on ollut kokemusta esimerkiksi suomalaisesta koulutusjärjestelmästä ja työelämästä Suomessa, joten näihin semanttisiin alueisiin liittyvä suomenkielinen sanasto on todennäköisesti tullut heille sitä kautta tutuksi ja osaksi heidän kielenkäyttöään.

Koodinvaihto myös täyttää aukkoja kielenpuhujien sanavarastossa, joko sen vuoksi, että kielenpuhujia ei tiedä matriisikielen mukaista vastinetta, tai koska merkitykseltään täysin vastaavaa vaihtoehtoa sanalle ei matriisikielistä löydy. Kielenilmiön taustoja valottavat myös informanttien metakielelliset kommentit heidän omasta koodinvaihdoistaan, sillä tutkimusaineistoni perusteella yksi toistuvasti ilmenevä syy koodinvaihdon vaikutti olevan ymmärretyksi tuleminen. Muutamassa tapauksessa informantit myös käänsivät käyt-

tämänsä suomenkielisen sanan englanniksi, ikään kuin varmistaakseen, että kaikki keskustelun osallistajat ymmärsivät, mistä he puhuivat. Toisaalta sanojen kääntäminen voi olla myös osoitus kielenkäyttäjien kaksikielisestä kompetenssista (Frick 2003: 9). Lisäksi limittäiskieleilyn käsite tukee ajatusta siitä, että koodinvaihto voi olla osa puhujan kielellistä identiteettiä, johon kuuluu hänen yhtenäisen kielirepertuaarinsa hyödyntäminen. Koodinvaihto voi myös olla kielenkäyttäjälle itselleen huomaamatonta (Gardner-Chloros 2009: 14–15).

Jatkotutkimusta käyttämäni tutkimusaineiston pohjalta voisi tehdä tarkastelemalla aineiston koodinvaihtoon osallistuvaa sanastoa vielä laajemmin. Tutkimukseni on keskittynyt lähinnä yksisanaiseen koodinvaihtoon, joten olen joutunut rajaamaan tarkastelun ulkopuolelle pidemmät koodinvaihtotapaukset. Lisäksi olen keskittynyt tutkimuksessani ainoastaan sanojen merkitykseen, joten jatkotutkimuksen kannalta voisi olla kiinnostavaa lähestyä tutkimusaineiston koodinvaihtoa myös kieliopillisesta näkökulmasta. Myös englant-suomi-koodinvaihdon tarkastelu laajemman tutkimusaineiston avulla antaisi syvällisemmän käsityksen näiden kahden kielen väliseen koodinvaihtoon osallistuvasta sanastosta ja siihen vaikuttavista tekijöistä. Yksi jatkotutkimusmahdollisuus voisi olla myös esimerkiksi teemahaastattelu, jonka aihepiirit liittyisivät koulutukseen, työelämään sekä yleisesti suomenkieliseen arkeen, jolloin tutkimustuloksiani voitaisiin vertailla tällaisen tutkimuksen tuloksiin. Lisäksi informanteille suunnattu kyselytutkimus tai haastattelu heidän omasta englant-suomi-koodinvaihdostaan voisi antaa tarkempaa tietoa koodinvaihdon taustoista ja merkityksestä kielenpuhujan omasta näkökulmasta.

LÄHTEET JA LYHENTEET

- BACKUS, AD 2001: The role of semantic specificity in insertional code-switching: Evidence from Dutch-Turkish. – Rodolfo Jacobson (toim.), *Codeswitching Worldwide II* s. 125–151. Berlin/New York: Mouton de Gruyter.
- BEN-RAFAEL, MIRIAM 2001: Codeswitching in the language of immigrants: The case of Franbreu. – Rodolfo Jacobson (toim.), *Codeswitching Worldwide II* s. 251–268. Berlin/New York: Mouton de Gruyter.
- FRICK, MARIA 2003: *Kaksikielistä räökkimistä – koodinvaihdosta tartonsuomalaisten sähköposti- ja kasvokkaiakeskusteluissa*. Suomen kielen pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto.
- GARCIA, OFELIA & WEI, LI 2013: *Translanguaging: Language, Bilingualism and Education* s. 22–23. Basingstoke: Palgrave Pivot.
- GARDNER-CHLOROS, PENELOPE 2009: *Code-switching* s. 14-15, 32. New York: Cambridge University Press.
- GUMPERZ, JOHN 1982: *Discourse strategies* s. 75–82. USA: Cambridge University Press.
- KALLIOKOSKI, JYRKI 2009: Tutkimuskohteena monikielisyys ja kielten kohtaaminen. – Jyrki Kalliokoski, Lari Kotilainen & Päivi Pahta (toim.), *Kielet kohtaavat* s. 12. Helsinki: SKS.
- KALLIOKOSKI, JYRKI 1995: Koodinvaihto ja keskustelun moniäänisyys. – *Virittäjä*, 99 (1) s. 4–5.
- KOLU, JAANA 2017: *”Me ollaan mukana tässä experimentissä” - Lingvistiska resurser och språkpraktiker i tvåspråkiga ungdomssamtal i Haparanda, Stockholm och Helsingfors*. Väitöskirja. Jyväskylän yliopisto.
- KOVÁCS, MAGDOLNA 2001: *Code-Switching and Language Shift in Australian Finnish in Comparison with Australian Hungarian* s. 98. Turku: Åbo Akademi University Press.
- KOVÁCS, MAGDOLNA 2009: Koodinvaihto ja kielioppi. – Jyrki Kalliokoski, Lari Kotilainen & Päivi Pahta (toim.), *Kielet kohtaavat* s. 24–28. Helsinki: SKS.
- LAUTTAMUS, TIMO 1990: Code-switching and Borrowing in the English of Finnish Americans in an Interview Setting s. 6. *Kielitieteellisiä tutkimuksia*. Joensuu: Joensuun yliopisto, humanistinen tiedekunta.

- LEHTONEN, HEINI 2021: Kielitaitojen kirjo käyttöön, limittäiskieleilyä luokkaan. – Maria Ahlholm, Irina Piippo & Päivi Portaankorva-Koivisto (toim.), *Koulun monet kielet. Plurilingualism in the school* s. 70–90. AFinLA-e. Soveltavan kielitieteen tutkimuksia 2021 / n:o 13.
- LEHTONEN, HEINI 2019: Monikielisyys koulussa – yksikielisestä instituutiosta limittäiskieliseen opetukseen. – *Kielikello* 4/2019. <https://www.kielikello.fi/-/monikielisyys-koulussa>. (20.12.2022).
- MYERS-SCOTTON, CAROL 1993: *Duelling Languages: Grammatical Structure in Codeswitching* s. 168–172. New York: Oxford University Press.
- NURMI, ARJA 2009: Kielikontaktien vaikutus englannin kieleen. – Jyrki Kalliokoski, Lari Kotilainen & Päivi Pahta (toim.), *Kielet kohtaavat* s. 191. Helsinki: SKS.
- PIHLAJAMAA, JARNO 2019: *Koodinvaihto espanjalaisen au pairin ja suomalaisten hoitolasten keskusteluissa*. Suomen kielen pro gradu -tutkielma. Oulun yliopisto.
- PIIPPO, IRINA – VAATTOVAARA, JOHANNA – VOUTILAINEN, EERO 2016: *Kielen taju. Vuorovaikutus, asenteet ja ideologiat* s. 213. Helsinki: Art House.
- SALMINEN, JOHANNA 2018: *Suomi-espanja-koodinvaihto Facebook-yhteisössä*. Suomen kielen pro gradu -tutkielma. Oulun yliopisto.
- VISK = HAKULINEN, AULI – VILKUNA, MARIA – KORHONEN, RIITTA – KOIVISTO, VESA – HEINONEN, TARJA RIITTA – ALHO, IRJA 2008: *Iso suomen kieliopin verkkoversio*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Kotimaisten kielten tutkimuskeskus, Helsingin yliopiston suomen kielen ja kotimaisen kirjallisuuden laitos. URN:ISBN:978-952-5446-35-7. <http://scripta.kotus.fi/visk>. (12.10.2022).